

A VÉG

Részlet Rákóczi Ferenc Emlékiratok című művéből

... Még csak most kezdődött a tél, és a hó még egyre nőtt. A fegyverszünet még tartott, de személyem miatt majdnem zavarba jöttem. Nem akartam Munkácson maradni, hogy ne fogyasszam az itteni raktárak készleteit, viszont, ha a menekültekkel teli falvakban bolyongok, akkor a bujdosóknak leszek terhére, és szállásaikról túrom ki őket.

Így hát 1711 januárjának vége felé a Munkács várától három mérföldre fekvő Salánkra hívtam össze a közelben tartózkodó szenátorokat és valamennyi erdélyi tanácsosomat. Magam is oda mentem, hogy tanácskozzam velük. Előadtam a szenátoroknak az okokat, amelyek arra bírtak, hogy ne vegyem tekintetbe a Pálffyval való találkozásommal szemben felmerülő aggályokat. Fő okom az az óhajtás volt, hogy ne vádolhassam magamat azzal, hogy Pálffyval igazságtalan voltam, és megmutassam a nemzetnek, hogy semmi sincs a világon, amit érdekeiért meg ne tennék. Azért hívtam össze a szenátust, hogy megtudjam véleményét, mit kell tennünk, ha a császárt levelem megindítja és valóban szerződést akar kötni velünk. Amikor ezt a javaslatot tettem, nem tévesztettem szem elől azt az esküt, amelyet mint a szövetkezett rendek vezérlő fejedelme tettem. Ez az esküm arra kötelez, hogy a szenátussal egyetértve tárgyaljak a békéről, márpedig a szenátus egy része Lengyelországba ment át. És minthogy a legvégső veszedelemben vagyunk, tudnunk kell, engedhetünk-e valamit az Érsekújvárt, a szenátus teljes ülésén elhatározott békefeltételekből. Mert arra szövetkezettünk és esküdtünk, hogy nem tesszük le a fegyvert, amíg szabadságunkat vissza nem szereztük. Tudnunk kell tehát, melyek azok a pontok, amiket elengedhetünk anélkül, hogy megszegnők eskünket. Félelem nem hathatott rájuk, mert azonkívül, hogy nem voltak velem a hadak, láthatták, hogy jóhiszeműen cselekedtem. De egy sem volt köztük, aki ne arra szavazott

volna, hogy lelkiismeretünk szerint a Nagyszombatban előterjesztett pontok egyikétől sem állhatunk el, és ha béketárgyalásról van szó, össze kell hívnunk az egész szenátust és a szövetkezett rendeket, hogy véleményüket megtudjuk.

Második előterjesztésem az orosz cártól remélhető segítség volt. Minthogy e fejedelmet éppen Lengyelországba várták, szerettem volna megtudni véleményüket, mi helyesebb a haza érdekében: ha a fegyverszünet végével bezárkózom munkácsi váramba, vagy ha átmegeyek Lengyelországba, hogy a nevezett fejedelemmel tárgyaljak? Mindnyájuknak az volt a véleményük, hogy összehasonlíthatatlanul jobban tenném, ha Lengyelországba mennék, mint ha a nevezett várba zárkóznék. Miután a két ügyet így megvitattuk, összehívtam erdélyi tanácsosaimat. Kijelentettem nekik, hogy Pálffy biztosított a császár hajlamáról, amely szerint mindazt megadja Erdélynek, amit kíván, kivéve választásom elismerését. Nem akarok szerencsétlenségük oka lenni, sem gátolni őket abban, hogy ügyeiket békés úton intézzék, sőt, ha ez nekik megfelel, elszántam magamat arra, hogy visszaadjam választásuk oklevelét, és feloldjam őket a hűségük alól, amely szerint a rendek beleegyezése nélkül sohasem mondok le a fejedelemségről. Megköszönték nagylelkűségemet és azt az igazán atyai szeretetet, amit irántuk tanúsítottam, de kijelentették előttem, hogy engem a rendek választottak meg, és nekik, a tanácsosoknak sem felhatalmazásuk, sem hajlandóságuk nincs arra, hogy engem a rendeknek tett eskü alól felmentsenek. Ami őket illeti, távol attól, hogy ilyesmire gondoljanak, inkább esedezve kérnek, hogy sohasem gondoljak a lemondásra, ők készek engem szárazon és vízen át követni törhetetlen hűséggel és ragaszkodással, amennyiben biztosítom őket arról, hogy nem engedem őket szükségét szenvedni idegen országokban, ahol semmiféle segélyforrásuk nem lehet. Ami lengyelországi utamat illeti, ugyanazt felelték, mint a magyarországi szenátorok.

Erre mindnyájuktól elbúcsúztam, és rögtön, még a fegyverszünet lejárta előtt elutaztam Lengyelországba, 1711. február másodikán. A határról írtam az akkor távollevő Károlynak. Neki adtam át hadaim parancsnokságát, de Munkács parancsnokának nem rendeltem el, hogy neki engedelmeskedjék. E vár parancsnoka udvari marsallom volt, és elszánta magát a védekezésre, de minthogy fogságom társa volt, és nagyon súlyos feltételekkel bocsátották szabadon, sokkal jobban becsültem annál, semhogy ki akartam volna őt tenni annak a kockázatnak, hogy a németek kezébe essék. Rábírtam tehát, hogy engedje át a parancsnokságot Sennyei bárónak, a szenátus kancellárjának, akiről már gyakran beszéltem. Az alsóváros parancsnoka a palotások ezredese, Szentiványi volt. A vár el volt látva őrséggel, tüzérséggel és élelemmel. Pénzverdét is állítottam benne, és otthagytam mindent, amit csak pénzzé lehetett verni. Károlyi előző skolei utazásom idején Lengyelországba akarta küldeni feleségét minden vagyonával, de én azt tanácsoltam neki, hagyja őt inkább

visszatértem Munkácson, mert ha a cár nem hajlandó minket segíteni, akkor a háború befejezésére kell számítani.

Ilyen őszinte voltam e tábornokkal, akinek minden lépése akkor még egyenesnek és hűségesebbnek látszott. Eperjes városa már megadta magát, de Kassa Esterházy Dániel tábornok alatt még védekezett. Az ellenség a Dorgó-hegység lábánál állította fel harc vonalát, és maga mögött hagyta a várat anélkül, hogy árthatott volna neki, akkora volt köztük a távolság. Minthogy nem akartam Skoléban megvárni a fegyverszünet végét, átmentem Stryjbe, ahová nemsokára eljött hozzám Károlyi is Pálffy feltételeivel, aki újból teljes felhatalmazást kapott a császártól. Megérkeztemkor ott volt Bercsényi, Forgách, Esterházy, és az ott tartózkodó szenátorokat is összehívtam. Pálffytól felvilágosításokat kértünk néhány javaslatára nézve. Végül elhatároztam, hogy a szövetkezett rendeknek határidőt tűzök ki, melyre Máramaros megyében Husztra gyülekezzenek. Megígértem, hogy személyesen elmegyek oda és végrehajtok mindent, amit helyesnek találnak. Az említett tábornokoknak, Károlyi titkos ellenségeinek az volt a véleményük, hogy tartóztassam le őt. De azonkívül, hogy erre semmi józan okom nem volt, nem is láttam semmi lehetőséget a háború folytatására. Mielőtt lejárt volna az a határidő, melyet a huszti gyűlésre kitűztem, Károlyi saját elhatározásából áttette a gyűlést Károlyba, ahonnan az egész gyűlés nevében követeket küldtek hozzám, akik kértek, hogy jelenjek meg élükön a nekem eredetiben elküldött békeszerződés aláírására, mivel a szövetkezett rendek érdekében helyesnek találták azt elfogadni. A szövetkezett rendek minőségét ruházták magukra, holott Károlyi kivételével nem volt köztük sem szenátor, sem pedig a szerződés aláírására felhatalmazott vármegyei követ. József császár már halott volt, amikor letették neki a hűség esküt, de ezt az eseményt annál könnyebben titkolták el, minthogy az ausztriai határt szorosán elzárták a járvány miatt, amely az innenső oldalon nagyban terjedt.

Egészen bizonyos, hogy a Károlyival együtt meghódoltak száma sokkal jelentősebb volt, mint a németeké, azonban meg kell jegyezni, hogy e végső körülmények között ennyi embert nem gyűjthettem volna már össze hadakozásra. Kétségtől csodálkoznak majd azok, akik ezeket az *Emlékiratokat* olvassák, hogy hányszor oszlottak szét a hadak családjuk megmentésére. Ebből azt lehetne következtetni, mintha minden katona házas lett volna, holott nem ez volt a helyzet. De az mindenestre igaz, hogy az országban szokásos a korai házasság, és így a tisztek legnagyobb része nős volt. Ezek aztán saját maguk oszlatták szét századaikat, hogy rokonaikat és barátaikat kísérjék, és menekülésüket segítsék. Érsekújvár bevétele után az ellenség legutolsó mozdulata óta valamennyi menekült a lengyel határra szorult. A falvak tele voltak idegen családokkal, akik úgyszólván a levegőben lógtak, és annyi katonát tartottak

vissza maguk mellett, amennyit csak tudtak. Ez orvosolhatatlan baj volt, és az ellenség oly hirtelen előrehaladásának igazi oka. A károlyi békeszerződés alkalmából mindezek megjelentek a gyűlésen, de azt hiszem, hogy a harmada sem jött volna el harcolni. A károlyi gyűlés követőit visszaküldtem heves kiáltvánnyal e tábornok ellen, aki hatalmával visszaélve nemsokára feladta Kassát. Mindenekfölött azt a merészségét vetettem szemére, hogy Károlyba tette át azt a gyűlést, melyet én Husztra hívtam össze. Ez volt az oka annak, hogy én azon az ülésen nem jelentem meg, minthogy Károly csak két mérföld távolságra esett az ellenséges hadseregtől. Ez a kiáltvány éles hangú volt, és az volt a célja, hogy vihart támasszon Károlyi ellen, de Isten másképpen végzett.

VAS István fordítása